

ide lehet beilleszteni!!!

!!!!

<<< **(TG kiegészítései:** (ideiglenes jelölések!)

A nyílásfokot önálló bétűalak; a magasságot(!) két äkázat (pont vagy vässzö), a mëllyssäggäl szëmbän; hosszúságot a vässzö jälzi, a pontnälkülissäggäl (a, e, o, u) és az ägy ponttal (majd! az **i hangok** äsätäbän) szëmbän...

nyílt e = ä unicode 00E4 [Alt+X]-el, (nyílt) hosszú é (=”e-zö é”) = ä - unicode 0201 [Alt+X]-el írva

zárt e = ë unicode 00EB [Alt+X]-el, (zárt) hosszú é (=”i-zö é”) = ë - unicode 0205 [Alt+X]-el írva

mély!(zárt) „ë” = e! mély (zárt) hosszú „ë” = é! (nem kell két äkázat, mert mëlly)

a magas és mëlly **i-í** hangpárost most egyälörä nem választjuk szët, mägfüälölö bëtük híján...¹

Mészáros András: Megoldási vázlat. A több mint két évszázados viták folytatása hályett

MÉSZÁROS ANDRÁS

Megoldási vázlat

A több mint két évszázados viták folytatása hályett

Tisztelättäl ajánlom kädväs tanárom, Pásztor (E)ëmil ämläkänäk.*

<<<*((äsätläg: Ämil!--TG))>>>

I. Alapozó tètälök: „a töltött káposzta fëlmälägítäsä”

„Fëlmälägítvä csak a töltött káposzta jó.” (Magyar közmondás)

A töltött káposzta – hozzáártó ñnyëncék szërint – sokkal jobb fëlmälägítvä.

A közëpzárt ë létëzö kïäjttäsi sajátsäga nyälvünknek, ël a köznyälvi kïäjttäsbän, különösän a hályi, táji (regionális) köznyälvben. (Néhány* <<<((=dä äsätläg: **néhány!**, **hasonulva mëllyssäg szërint**))>>> älnävzäsä, ämlitätsä: **ë-zäs, ë-zö kïäjttäs, zárt ë-zäs, fälìg zárt ë-zäs; 15 magánhangzóval, 15 magánhangzós kïäjttäs; [a köznyälvi kïäjttäsbän] szïväsän látott vändäg; “szëbbän”, Mondjuk szëbbän!, väsëk szëbbän, másäk szëbbän, älbäsözäläsëk <<<((vö. <bäsözädël!, „väsäll” <väsärol))>>> szëbbän; igänyës**

¹ <<<((az „ï” - 00EF [Alt+X]-el, az „ï” unicode 0209 [Alt+X]-el 2019 dec. 19-én lett beírva TG által - FÄ))>>>

<<<((Tálos Géza szöveg közben tett szerkesztői megjegyzései ebbe a sokszoros zárójelbe kerültek pirossal írva, vagy csak pirossal írt kérdőjelet tett vagy pirossal vastagon írt általa javasolt megoldást - FÄ))>>>

kiajtás, täljäs kiajtás, täljäsäbb kiajtás; eë-zäas). Az idősök, középkorúak és valószínűleg még(!?) a fiatalok is nagyon sokáig fogják őrizni. Nem mästerkält, íróasztal mállatt kiagyalt nyälvászati tantétälről büszlünk, hanem élő valóságról. Miväl az a hangunk gazdagítja a hangrëndszert, változatosabbá teszi a büszält nyälvät, azért megörzändő értèknäk tükintjük. Mondhatjuk így is: “hozzáadandó” értèknäk tartjuk, nem koloncnak. (Kiss Jänö) [1.]

1. A magyar hälyésírás kítagodottja. Kivánatos, hogy a középzárt ë ügyät në hälyésírasi, hanem kiajtási kà(?)rdàsnek tükintsük, äkkènt foglalkozzunk välä. Mai büszält köznyälvünk szoros kapcsolatban, kölcsönhatásban áll hälyésírásunkkal. Egyrészt hälyésírásunk lägföbbs alapälvä a kiajtás szerinti írásmód, s a nap mint nap hasznält hälyésírás, a szövägek íráskèpä visszahatott és visszahat köznyälvi kiajtásünkrä. Másrészt miväl ë hangunkat nëm jälöli az ërványës magyar hälyésírás, ämiatt kädvázótlän a közäpzárt ë megörzäsänäk, gondozásának hälyzätä. (Gy. Gömöri Jänö; AkH. 11.) [1.] (Hälyésírásunkat nëm a zárt ë fänységäti. Gyakorló tanárok tudják, hol és mikèpp szorít a cípö a hälyésírás tanítása, gyakorlása során. Ha tehát a zárt ë-vel foglalkozom, kèrem, në tükintsük äzt a hälyésírás “sèrälmärä” älkövatètt csäläkèdätnek.) Egyäbkènt a zárt ë lägaläbb rèszlägës jälöläsä végühözödik a magyar írásbälisäg kialakulásán, fäjöldäsän. [2.]

2. Nyomás ërväk állnak a zárt ë mállatt. A három hagyományos ërvät jól ismärjük a különféle szakmai älämzäsèkböl és vitacikkèkböl:

a) A hang a magyar nyälv hangrëndszèrènak szärväs rèszä.

b) Jäläntäs-mègkülönböztätö szèräpä egyäs äsätèkbän fontos — hasonlóan az *a-o* hang-bètüpärhoz.

c) Büszädünk változatosabb, szébb hangzású. (Bodolay Géza) [3.]

Kät új ërv, vagy lägaläbbis a rögäbbi ërväk továbbfäjlesztäsä:

d) A hangsorvadás, kiajtásromlás jälènsägä älgondolkodtatö, és fokozott figyälmat, csäläkväst igänyel a nyälvmüvälästöl. (Buvári Márta) [4.]

Az a) ërv alapján: A hangsorvadás a zárt ë után kitärjädhät más magánhangzókra is, nyolcra vagy häträ csökkänhät magánhangzó-állományunk. Nëm kivánatos, hogy ältünjänäk “...azok a tulajdonsägok, amëlyäk a magyar büszädèt a kiämältän jóhangzású, zënäsägäväl këllämës bünyomást kältö nyälväk közä amältäk...”; vagyis nëm kivánatos, hogy magánhangzós jällägü nyälvböl mássalhangzós jällägüvä változzék. (Bolla Kálmán) [4.]

e) A büszädärtäs minösägä sëm lèhät közömbös számunkra.

Az a) és c) erva alapján: Az almosódott magánhangzók tárjadása (gyengéhangúság) létző folyamat. (Gósy Mária) [5.]

Az így alszintälänödő bászad jälänsägät kädvázótlän változásnak tarthatjuk. Saját tapasztalataim alapján az a vëlëmänny fogalmazódott még bännäm, hogy a bászadäszläläs és bászadärtäs könnyäbb zárt ë-väl, zárt ë nélkül pë(?)díg nähäzäbb. Tehát a nyälvi rendszer nëm önmagáért fontos, hanem — ä gondolatfölvätäs szerint — a bászad megärtäsät së(!)giti. A szébb, változatosabb (tagoltabb) hangzás egyúttal könnyiti a bászadäszläläst, -ärtäst.

3. A mërçä (norma) megtärémthätő, tulajdonképpän kászän áll. (Buvári Márta dolgozata: Mïert köznyälvi?)

4. Az eë-zäs jörëst szabályokba foglalható, akárcsak az o-zäs és ö-zäs.

A toldalékrendszer: a képzők, jälëk, ragok majdnem(!) täljäsän szabályosak.

A tövök szerint csoportosított kötőhangok megléhätösän rendszerszerüük.

A tőszavak köräbän is találunk a szótästbän szabályosan ë-ző szócsoportokat.

(Részlätésäbb tárgyalása a III. részben kövätkezük.)

5. Válasz néhány állänvätäsre

Maga az írás nem vitairatnak kászült, nëm a több mint két évszázados tudományos perpatvart kívánom folytatni. Hiszëm, hogy alsősorban a ténylägës csaläkväs vihäti älörä nyälv- és bászadmüväläsünkät. Néhány megalapozatlan állänvëlëmänny mäg(?) mindíg föl-fölbukkan.

a) Az együk állänvätäs: a hälyésírás rendszerä fälöl täkintvä az ë használata megbontja a „fonematikus” (önálló bászadhang) alapokon kialakult e-é bëtüpär egységät. Nos, csupán hälyésírasi ervaakkäl nëm käzälhätő megfälälöän käjtäsi kärdäs. Tehát ärrä csak azt válaszolhatjuk, hogy 15. magánhangzönk a hangrendszer részä, másrészt köznyälvi käjtäsünk gondozása käämält figyalmät ërdä(?)mël. (Mäskülönbän nyugodtan fälämlägäthätnö(!)k hälyésírásunk néhány furcsa sajátosságät, hogy në mondjuk kövätkezätläntségät, amëlyäkkäl kapcsolatban nëm ismärerünk szakszerüän älvégzött “hatásvizsgälätökat”. Ilyän furcsa sajátosság például az *ly*, a *ch* [h értëkbän]. A csalädnäväkbän pëdíg tömántälän “ma már egyëbként nëm hasznälatos” rëgias “magyar bëtü” bukkän föl: az AkH. ervaenyës (11.) kiadásának 12. szabälyä tüzë(?)nkät példät sorol föl.) (Fäbiän Päl) [6.]

b) Használata **n**em rontja remkiro koltoink varsuiban a rimekat, hiszen a maganhangzos reszim (asszonanc) alfogadott rimfajta. (J. Soltesz Katalin) [7.]

c) A **z**art **e** kiajtasa, lagalabb olvasasa megtanulhato, arrol tanuskodnak a Keresz(!?) Gyula es altalam vegzett tanuloi kiserlatek. Tarmaszatesan korultakintassal, modszeres es fokozatos munkaval, kulonosan pedig ardekeltsag megtaremtasaval arhato al jo aradmany. [8.] (Nem terek ki az idagen nyalvak tanulasakor alsajatitando pontos kiajtas es az **e**e-zas osszafuggasaira. Lasd Magay Tamas idagennavi szotaranak kiajtasi tablazatait: [9.]!

d) A **z**art **e**-zast koznyalvinak takintjuk, hiszen magyar anyanyalvu milliok baszalt nyalvaban tapasztalhatjuk meg. Tarmaszatesan az nem jalanti azt, hogy az egyfala e-t hasznalok baszada ne lenna koznyalvi! A magyar koznyalvi kiajtasnak azt a kattossagat kutatni, sot hasznositanunk kell.

II. Megoldasi vazlat: hogy a kacska is jollakjon, es a kaposzta is megmaradjon!

„A kacska is jollakik, a kaposzta is megmarad.” (Magyar kozmondas)

1. **I**smarjuk al a zart **e** letezasat. Ha alismarjuk, akkor az **e**-s ajtast gazdagabb kiajtasi valtozatkent kell amlitanunk, tudatositanunk es ismartatnunk.

2. Az also agri kiajtasi tanacskozas 1965. oktober 23-an hozott hatarozatai alapjan kaszuljon al a magyar koznyalvi kiajtas mercaja. “A konferencia surgosnak latja a koznyalvi norma megallapitasat,... szemlaltato anyagokkal kisert kazikonyv megjalantatasat.” A koznyalvi kiajtasi merca (norma) kidolgozasanal ajanlott es lehatsages valtozatkent fogadjuk al az **e**e-zast.

3. **K**ituzott celunk legyen: a baszadbali megorzas. Tehat az **e**e-zas gondozasat tegyuk baszadmuvalasunk feladatava. A halyesirast cak anyiban arinti az a munka, hogy az **e** betut hasznalhatjuk es hasznaljuk is a kiajtas tanulasara, gyakorlasara, a felolvasasra szant szovagekban — ahogy a nyalvaszati munkakban addig szokasban volt. Az **e**e oktatasahoz, gyakorlasahoz vege(!?)zzuk al a tananyagok kidolgozasat, illatva a kulonfala ajanlasok, kovata(?)lmanyek kidolgozasat (peldaul az **e**e olvasas szintjanak alarasa a 7-8. osztalyig).

4. **E**gyidajulag fokozottan ve(?)djuk, apoljuk halyesirasunkat. Szuksagunk van a kacskara, az **e**e-ra, da maradjon meg kaposztank, halyesirasunk epsaga is.

5. A **z**art **e** ugya idot, aroraforditast iganyel. Tudomasul kell vennunk, hogy bonyolult feladatot kell megoldanunk.

Ēgyäbként köznyälvī kīajtäsünk gondozása **nēm** olyan ügŸ, am^{ely}ät könnyädän kīpipälhatunk. A magyar mŸvälödäs folyamatosságät, köznyälvī kīajtäsünk l^{eny}ägī jällämzöit még kell öriznünk. Äzert **nēm** bújhatunk kī a köznyälvī kīajtäs äpolása alól. (A nyälvjárasi äjtäs örzásä, äpolása a kīsabb hälyī közössägök ärdökös f^{el}adata l^{eh}ät.)

III. Rendszerzszerüsäg az e^e-zäsän, e^e-zäs a nyälvī rendszerbän

„N^e l^{egy} szäläs. ...csak pontosan, sz^{ep}än, ...” (Jözsef Attila egyik törädökäböl)

Az *e* és *ë* rendszerzszerüsägänäk alapt^{et}älät csak megämlit^{ett}äm az I. r^{ész} 2. és 4. pontjában. Äzök a jellemzök megkönnyit^{ett}äk a g^{ep}rä való alkalmazást. Így a dolgozatnak äz a r^{ész}ä már ätväzät a számítóg^{ep}es f^{el}dolgozáshoz.

1. A magänhangzök r^{endj}ä és a toldal^{ék}ok szabälyos illäszködäsä nyälvünk egyik jällämzöj^ä. A közoktatäs 1-12. osztälyaiban a magyar nyälv tantärgŸ tantärväbän, a tankönyväk anyagában sz^{er}äp^{el} magänhangzökünk szabälyos r^{endj}ä és a toldal^{ék}ok m^{ely}-magas illäszködäsä. A nagyobb számú **v^ä(!)**gy^{es} hangr^{end}ü szó és gyarapodó számú **v^ägy^{es}** hangr^{end}ü öszät^{ett} szavaink ällänärä m^a(!)**g** mindig sajátja nyälvünknek a magänhangzök szabälyos öszjät^{ék}a. A nyälvtanítás, -gyakorlás különfäla tärülätäin sokkal jobban kīhasználhatn^ó(!)**k** äzt a nyälvjällämzöt.

2. M^{ih}öz hasonlíthatjuk az e^e-zäs^t?

Hangrendszerünkät täkintv^ä csakis az **ao-zäs**hoz, vagyis az **a-o** hangpär^{hoz} hasonlíthatjuk. Az *ë* hangnak az *ly*-ho(?)z kapcsolása häly^{es}írasi ^{er}v, äzert s^{em} állja még a hälyät. Az *ly*-s bäsäd lägyabb hangzású, dä magänak a hangnak nincs (**nēm** volt) jäl^{ant}ös hangrendszerbäli vagy jäl^{ant}äs-m^{eg}különböz^tätö sz^{er}äp^ä. Az *ly* hang a jälöläs ällänärä kiväszt^{ett}. A *hätul k^{ep}z^{ett} i* sz^{int}än ält^{unt}, h^{is}z^{en} a magyar hangok k^{ep}zäsä älöbbrä k^{ar}ült a szäjüräg^bän, a többi között ännäk is köszönhätjük mostani kīajtäsünk tisztaságät. A *zärt ë* viszont a jälölätl^{ans}äg ällänärä m^{ag} mindig ^{el}. A hangk^{ep}zäs alapján az *ë* pärja az *o* hang (illätv^ä a häromalakúsägnäl kapcsolödik m^{ag} az *ö*). Az *ë*-näk a hangrendszerböl való kīämäläsä egyäbként **nēm** häly^{es}. Ahogy Bodolay G^eza bät^yänk szükäbb körbän mosolyogva ämlit^{ett}ä: „Mi **nēm** csupän *ë*-zünk — hanem *ä*-zünk is...” (Bodolay G^eza) [10.]

3. Az e^e-zäs rendszerä a toldal^{ék}olás során a kätalakú és häromalakú toldal^{ék}olásban mutatkoz^{ik} még. Anyanyälvünk gazdag anyagából csak jälzässzerüän, sz^{em}läl^tätäs^kent ämäl^{em} kī a fontosabbnak gondolt e^e-s rendszeräläm^{ek}ät.

a) A köszavak toldal^{ék}rendszerä äläggä szabälyos: a magänhangzökät täkintv^ä egyalakú, kätalakú vagy häromalakú. Igaz äz a megállapítás az e^e-zäsⁿäl is.

Közismert a képzők, jălĕk, ragok kätalakúsága *a-e*-väl, például: láb*ra*, kĕpr*ä*; illätvä háromalakúsága *o-ĕ-ö*-väl, például: áll*jon*, ĕljĕn, üljön.

İgĕn gyakori az alábbi kät igäalak használata:

-TÄK ĕs -TĒK (igävĕgzödäsĕk)

-täk, pĕlda: kĕrtäk (ök; múlt idő) (-tak, vártak);

-tĕk, pĕlda: kĕrtĕk (ti; jălĕn idő) (mĕly; ajakkäräkütäsĕs: -tok, vártok; -tök, ültök)

A mällĕknäväk módhatározóragos alakját sűrűn alkalmazzuk, mĕg a häly- vagy ĕgyäb határozót ritkán:

-ÄN ĕs -ĒN (határozóragok)

-än, pĕlda: ügyäsän (hogyan?) (mĕly: -an; okosan)

Äz az -än határozórag nagyon gyakori.

-ĕn, pĕlda: ügyäsĕn (mĕlyänĕn? stb.) (Az ügyäs gyärĕkĕn **nĕm** nävätnäk.) (mĕly; ajakkäräkütäsĕs: -on, okoson; -ön, zöldön)

Az -ĕn határozórag mällĕknäväväl ritkán fordul älö.

b) Szabälyszĕrüsäg a kötöhagoknál. Noha **nĕm** mindĕgyik nävszó szorítható bä valamĕlyik szócsoportba, a *töszavak nävszói kötöhagjai* (täljäs töväi) tükrözhätnäk szabälyszĕrüsägĕt.

Kätalakú pĕlda: házak, kązäk; háromalakú pĕlda: rongyot, bëgyĕt, gyöngyöt.

A képzők ĕs a jălĕk(?) utáni kötöhagok mindig szabälysesak.

Kätalakúan: adósságot ĕs ĕdĕssägĕt; fokozatokat ĕs fäjzätĕkät. Háromalakúan: háromszoros, ĕgyszerĕs ĕs ötszörös; älzarándokolok, nyäldĕkĕlĕk ĕs tündökölök.

(Lásd az a) ĕs b) pontra vonatkozóan a különfälä szótáarakat: [11.]!)

c) Nyolc nävszó jeläntĕs-mĕgkülönböztätő kötöhaggal

Nĕhány nävszónak (ĕs továbbkĕpzĕtt alakjaiknak) kätfälä kötöhagja hasznälatos. A zárt *ĕ* az ösĕbb, a nyĕlt *e* az újabb. A jăl**ä**ntäs-älkülönlüst a zárójälĕs kifäjzäsĕk szĕmlältätik. Az alább kövätkĕző jăl**ä**ntäs-mĕgkülönböztätäs älső olvasásra nähäznäk tünik. Dä inkább csak az alähüzött alakokat használjuk. Äzĕk a nävszók kĕlögnak a

rendszereből, “rendhagyóak”, da gondoljuk még, mely hangrendű szavainknál szintén találunk hasonló nyálvi tényekét; például: város és város.

ÄKËS (dışzēs)  s ÄKËK (dışz k; t bbes s z m); <<<(s b zz g):

ÄKÄK (hasıt k; t bbäs s z m)  s ÄKÄS ( k van b nn ); <<<[TG: k t m s ( r d t ) s z !!]

ÄLËS (a k s); ÄLÄK (t bbäs sz.)  s(?) ÄLÄS(?) (a ruha  le); <<<[TG: s z hasad s!?!]>>>

HËGYÄK (t bbäs s z m)  s HËGYÄS (h gy s v d k); **de(?)** HËGYËS (h gy s k s); <<<[TG: itt is s z hasad s!?!]>>>

HÄLYËS (h ly s fiatalok)  s HÄLYËNKËNT (itt-ott, n hol, h ly nk nt m g h foltok l that k); **d (?)** HÄLYÄK (t bbäs s z m), HÄLYÄNKËNT (k l n h ly nk nt kell fiz t ni)  s HÄLYÄS ( l h ly s l l t ); <<<[TG: s z hasad s...;  rd (?)m s-  t mogat ni?]>>>

 ZËK ( rz tek)  s  ZËS ( z s  t l); **d !**  ZÄS ( z s a rovar l ba,  z kb l  ll)  s  ZÄL,  ZÄLT ( z lt rovarl b); <<<[TG: itt is k t k l n  r d t  s z ; s t  z ut bbi h ly s n r v d(?) l nn :  z, de :  z k,  z s,  z ltl b !!!(?)]>>>

<<<[TG: s t a k v tk z   rom  S s z hasad sos (azaz m sodlagos!)  lt r s !]>>>

JÄGYËS ( k m r j gy s k)  s JÄGYËZ (a napt r ba f lj gy zt ); JÄGYÄK(?) ( rd (?)mj gy k), JÄGYÄS ( z j gy s dolgozat(=?))  s JÄGYÄZ (j gy l  ll t);

JÄLËS (j l s nap; j l st kap)  s JÄLËZ (j l z a karj val); JÄLÄK (t bbäs s z m), JÄLÄS (az  vod ban j l s a ruh ja; z r j l s)  s JÄLÄZ (j ll l  ll t; a p ly t j l z k(?)); <<<[TG: itt m r az okoskod  „tant n nik”- v n nik „konyhai”  szj r sa j l (!)ntk z k, akarom mondani: „j l nk z k” (tant n n s n), d   ll nk z  ir nyban a s k tn ma- ktat k „j l l s ” ( rva: jelel) is. Stb.; vagyis a megbomlott szab ly m r burj nzik...]>>>

SZ LËS (sz l s az  t); SZ LÄK(?) (sz g ly k)  s SZ LÄS(?) (van sz l ). [12.] – <<<[TG: amikor alkalom van k t alak m gsz l t s r , akkor hamar f ll p az  rt lmi  lk l n l s, a s z hasad s is,  s ITT: a k tf l  „t t pusba” val  (ut lagos) b tagol d sra is... Na, d lc g ny lvm v l k,  l gg   lt v dt t k a magyar b gaty ban!...]>>>

d) A t szavak k z tt is találunk f lt h t  n a hangtani h lyz tt l(?) f gg , a **s z t stb n szab lyosan  -z ** csoportokat: b gy,  gy, h gy, k gy(??); t r m, v r m. E s zcsoportok további kutat st-elemz st  g ny ln k. <<<[TG:  zt n m  rt m igaz n, d  az  r d t k, a „t v k” val ban k kutatand ...]>>>

e) Az -s képzős mällëknäväk kätfälä többäs száma

Az -s képzős mällëknäväk újabb kälätü, az älmúlt 150 èv alatt ältärjädt kätfälä többäs számáról èrdë(?)mës szót äjtänünk. A *hatodikosak-hatodikosok* szópárban az älsö mällëknävät, a második fönävät jälöl. Az *okosok nëm mindig èläg okosak*. Így szól egy újabb kälätü szólás. Ugyanaz a jälënsäg èrványësül a magashangrendü névszóknál. A *däräsëk* hajnalban *däräsäk*. A *gäsztënyäsëk* szó a jól tärmö ärdökät jälä(!)ntü; viszont äzëk a torták nëm citromízüäk, hanem *gäsztënyäsäk*. (Tompa Józse(?)f) [13.] – <<<[TG: Hogy äz újabb kälätü-ë, nëm tudom, dä célszërü, gyakorlatias megkülönböztätësnäk látszik. È(?)n is így ismärerë. Dä è(?)n úgy fogalmaznäm mëg, hogy a fönäväk többyirä (pl. a fëljabb tárgyal, mëg egyäb (föläg) ösï szavak, talán tehát egy-kät száz kivëtäläväl) „zárt tövüäk”, mëg a mällëknäväink, amikor egyáltalán többäs jälët vëhätnäk fël, azaz az úgynävözött nävszói állítmányok, valamint „ärtälmäzö(i) jälzöi” hälyzätbän (hätul), és vëgül amikor nävälöväl állátva fönävükent szëräpëlnäk, akkor tehát „nyílt tövüäk”. Dä äzt nëm a hangtanban källänä tárgyalni, hanem a hangtan källö tisztázása után a toldalékolás szabályai közbän. Lám, már mënyirä visszahatott nyälvünk állapotára, rendjärä a magánhangzó-illäszkëdäsnek az egyrä növäkvö fäläjätäsä, fälädäsä (dä mondhatjuk azt is szójätékosan, nyälvünk sokoldalúsága rëvän, hogy): fëlädäsä! – S nëmcsak az „-s-këpzösök” äsätäbän. Példa: »a kékëk kékäk, és nëm pë(?)dig liläk vagy zöldäk!« Märmint pl. ceruzäkröl szólva. (A zöld szó egyäbkënt is „nyílt tövü”...) Összägëzvä a „tanulsägot”: a magyar sokszinü árnyalt, árnyalö (árnyalökëpës) nyälv, nëm pëdig egyhangü fakö mäkëgäs.]>>>

f) Szökättösök ès szöhärmasok tö- ès toldalékos szavakból

„Az igazsäg egyszerű, dä a hozzävözöttö utak szövä(?)vënyësäk”

(Pais Däzsö: Az uräli ès altaji *tap* 'fogni' szócsaläd. NyK. XLIX.)

Äzzäl a címml immär älkä(?)szült egy kis szögyüjtö(!!!)mäny. A magas hangrendü szökincsböl kiindulva, Buväri Márta 15 magánhangzós szötärähoz igazodva, olykor Papp Färanc szövëgmutatö szötärät **së(!)**gitsägül hívä állítottam összä. [14.] Jäläntästani fogalmakat is használva az alábbi lëhäsägës szöcsoportokat gondolom föllällítani:

1. A **szërväs szökättös** vagy **-härmas** tagjai között szorosabb kapcsolat áll fönn, tehát lëhät: hangrendi ätcsapäs; szóhasadás; ikërszöfälä; rokonërtälmü szó; azonos toldalékü (këpzö, jäl, rag) szó; szövägyüläs. Ílmä(?) a példäk ugyanäbbän a sorrendbän: *kavar-kävär*; *csaläd-ok-csälä(!)d-ëk*; *hëjähujä*; *ital-ok-ëtäl-ëk* ès *barbär-ok-bärbä(!)r-ëk*; *alám-bäläm* ès *poros-përës-pörös*; *jämbor-ämbër*. (A magyar alapszökincs täljäs fëlmëräsärä, a szöfäjätäs idävönatkozö szakirodalmänak számbävëtälärä äzúttal nëm vállalkozhattam. Lásd Pais Däzsö egyik müvät: [15.]!)

2. A **szërvätlän szökättös** vagy **-härmas** azonos tövü szavakat vagy azonos, äsätläg hasonló hangzásü szavakat foglal magában (magán- vagy mássalhangzök alapján). Egymäshöz kapcsolásukat csak hangalakjuk alapján vëgëztäm, äljäräsomat

felfoghatjuk. Javasolt csoportjaik: “azonos alakú” szavak; magyar és idägen szavak; idägen szavak. Példaszavaink ugyanäbbän a sorrendbän: *Pozsony-om – bërzsény-ëm – Bërzsöny-öm, kóbor-ak – ë(?)bër-ek, tarhonya – bärkénye, pala – pë(!)le, szarv – szërv; bíbor-ok – fibër-ëk -(hëbër-ëk); bënzol-ok – dízël-ëk.*

G) TULAJDONNÄVÄK

A tulajdonnäväknäl rëszbän ërványësül a magából a köznävï äradätböl, illätvä a hangrëndböl, illäszkëdäséböl lëväzäthätö rëndszërszërüsäg. Az ärdëkës tärülät mä(?)g várja alapos kutatóit.

IV. Hälyësän. È-jälölö äszköz

„...szigorú szërkäsztö, bölc s korrektor úr. / Aranytól tanultam: tudok magyarul.”
(Rónay György: Egy szóra)

A MorphoLogic Kft. fäjläsztette ki a Bärcki Géza Kiäjtäsi Alapítväny nyälväsztäi közräműködäsäväl. A fëlhasznält szó- és toldalëkjälölës a Magyar Tudományos Akadëmiának „A magyar nyälv az informatika korában” címü nämzäti stratégiai kutatási programja kärätäbän kä(?)szült Buvári Márta szótära alapján, bärepitvä a magyar nyälvtudomány lägkivälöbbsjainak kutatásait.

Milyän äszköz az È-jälölö? Pontos, gyors és könnyän käzälhätö! Annak sëm kell sokat bälányúlnia, aki nëm ismäre a zárt ë-zäst. Az äszköz fäjläszthätö (szóanyagbövitäs; kivëtälszótär; tiltószótär; naplözäs).

A nyälvï äszköz älhälyëzi a közëpzárt ë hang bëtüjälät a kívánt magyar köznyälvï szövägbän: a közsavakban, a gyakori tulajdonnäväkbän (kërëszt- és bäre(?)cänäväk; földrajzi näväk; ëgyäb gyakoribb tulajdonnäväk), a toldalëkos és összätëtt szavakban is.

È-väl bäjälölhätjük például: a müväszï älöadások käziratait; a szép magyar kiäjtäsi vë(!)rsényëk fëladatait; a vä(!)rs- és prózamondó találkozó k müsorszámait; a Kazinczy-vërsényëk szövägäit; az ë-zö köznyälvï kiäjtä s oktatató- és gyakorlóanyagát; a magyarnak mint idägën nyälvnäk a tananyagát.

Az új nyälvï äszköz nyälväsztäi és nëprajzi szövägëk alapozó munkälatainäl is alkalmazható.

A këkkäel jälölt és alähüzött szavak többjäläntäsüäk vagy azonos alakúäk. Az ägär jobb gombjával rájuk kattintva näkünk kell äldöntänünk, hogy më(?)lyik szó (szóalak) illik a szövägkörnyäzätbä. A pirossal jälölt és alähüzött szavak nëm szëräpëlnäk az È-jälölö saját szótärában (általában a nagyon ritka összätëtt szavak vagy az idägen nyelvek szavai).

Szívvel köszönjük Andrè(?)dy István fájlásztómérnöknek és Novák Attila számítógépés nyelvásznak az áldozatká(?)sz munkát, az Ę-jelölő mintegy három év alatt révbá árköző álkászultát; Pál Miklós fájlásztómérnöknek és Kis Balázs számítógépés nyelvásznak a korábbi rendszermunkálatokat; dr. Prószéky Gábornak, a nyelv tudományok doktorának (MorphoLogic Kft., Budapest) és dr. Balázs Géza tanszékvezető egyetemi tanárnak (ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék) a munka megszervezését, illetve az odaadó támogatást. Talán nem a véletlen műve, hogy Andrèdy István éppen 2004. dáca(?)mbér 16-án, a Mester, Kodály Zoltán 122. születésnapján küldte el a Bárczi Alapítványnak az Ę-jelölő alsó működő változatát. [16.]

HIVATKOZÁSOK

[1] a) Kiss János (Székkasztéta): Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, 2001.

b) Gy. Gömöri János: A magyar helyesírás kitagadottja. Magyar Némzet, 1949. február 27.

c) A magyar helyesírás szabályai (11. kiadás. Akadémiai Kiadó, 1984; további lenyomatok napjainkig). Szabálypontok: 2. szabály, c) pont; 3. szabály; 4. szabály; 90. szabály: „Bár több nyelvjárásunkban és a köznyelvben is él az ún. zárt ě hang, azt helyesírásunk nem jelöli külön betűvel, hanem hagyományosan szintén az e-vél: ájtás: egyél, egyetem, ámbér, lehát, szárálém, gyárekékát; írás: egyél, egyetem, ember, lehet, szerelem, gyerekeket stb.”

[2] A jelölés legfőbb állomásai, írásos és számítógépés források, illetve művek: a Huszita Biblia, azaz a Bã(!)csi Kódex (1450 k.) és Tatrosi (más néven: München-i) Kódex (?1416-1466); Kalmár György művei (Summa); Czuczor Gë(??)rgely és Vörösmarty Mihály nyelvtana; Czuczor Gërgely és Fogarasi János szótára; Vadnai Rudolf kötete; Álfkfi László ázirányú munkássága (A magyar nyelv ártálmázó szótára, Magyar ragozási szótár, Magyar ártálmázó káziszótár stb.); Fákã(!)tã László Kíajtãsi szótára; Szabó Géza kutatásai; Bodolay Géza művei, jelölésã; Szãntã Ímra művei, jelölésã; Mészáros András kisszótára; Buvãri Márta szótára és útmutatója. A jãlzett szerzók és művek könyvãszãti adatairól bővãbbãn: Bárczi Füzãtek II. Vãlogatott szakirodalom. Köznyelvi kíajtãsunk és a közãpzãrt ě. Bárczi Géza Kíajtãsi Alapítvány, 2005

[3] Bodolay Géza: Fãlvãtãttãm, dã èlãg-è äz? Vasi Szãmlã, 1978/4. (Kivãló összãfoglaló magãnhangzõ-tãblãzattal.)

[4] a) Buvãri Márta: Bãlãnyugodhatunk-è a hangsorvãdãsba? A magyar nyelvã kultúra jãlãnã és jövõjã. I. (225-229. o.), MTA Társadalomkutató Központ, 2004. b) Bolla Kãlmãn: A zárt és nyílt <e> problãmatikãja tãgabb összãfüggãsãkbãn vizsgãlva. Bárczi Füzãtek I. (14-27. o.). Bárczi Géza Kíajtãsi Alapítvány, 2004

[5] Gósy Mãria: Sãmlãgãs magãnhangzók a magyar bãszãdbãn. Magyar Nyelvõr 121. (9-19. o.)

[6] Fãbiãn Pãl: Az akadémiai helyesírás álmãnyãi. Akadémiai Kiadó, 1972

[7] Grã(!)tsy László és Szãthmãri István (Székkasztéta): Hãlyãs kíajtãs, szãp magyar bãszãd. Az ágrã kíajtãsi konferencia anyaga. Tankönyvkiadó, 1967

[8] Lőrincz Lajos: A zárt *ē* hangról. Éeés anyanyálvünk. Akadémiai Kiadó, 1961 (3. kiadás: 1972)

[9] Magay Tamás: İdagēn nāvák kīajtāsī szótára. Akadémiai Kiadó, 1974 (A hangzók, a többi között az *ē* pontos jálöläsä 25 európai nyálv [finnugor, germán, latin, szláv stb. nyálvák] nāvanyagában.) (Második kiadás: 1978; harmadik kiadás: 1986)

[10] Lásd a 3. hivatkozást!

[11] **a)** Juhász József, Szóká István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós (Szēr käsztettä): Magyar ärtálmázó káziszótár. (A magyar szóragozás alapmintái című részben az igái és főnāvi toldalékoknál szērāpél a zárt *ē* jálöläsä, Älékfi László munkája. Nēm szērāpēlnāk a szótást *ē*-i, a lägtöbb képző és a kötőhangok, täljäs tövāk.) Akadémiai Kiadó, 1972, továbbá ugyanāz: Második, átdolgozott kiadás. Főszēr käsztő: Pusztai Färānc stb. 2003; Fäkä(?)tä László: Magyar kīajtāsī szótár. Gondolat Kiadó. Budapäst, 1992, továbbá [bővítvä, javítvä] Kīajtāsī szótár. Eötvös József Tanítóképző Főiskola. Eēgysägēs jägyzät. Második, javított, bővített kiadás. Nämzätī Tankönyvkiadó. Budapäst, 1995 (A szótástben található *ē* hangokat a szó zárójälēs kīajtätt alakja tartalmazza.)

b) Älékfi László: Magyar ragozási szótár. MTA Nyálvtudományi İntázätä, 1994. Alapmú: átfogó, rēndkīvül pontos magyar toldalékolási összāfoglaló. (Zárójälben, külön jälölī a szótást *ē*-it és táblázatosan kötőhangokat.); További adalékok: Älékfi László: ältērő toldalékokban mutatkozó jäläntäskülönbsägök (A “Szókīncsünk nyálvtni alakrēndszerä” gyűjtő(!)māny alapján). Magyar Nyálvör (1998) (305–317. o.) és Älékfi László: Szókīncsünk nyálvtni alakrēndszeränāk munkälatai a Magyar ragozási szótár mēgjälänäsä óta. Magyar Nyálvör 126. (2002. január–mārcius) (88–97. o.)

c) Mészáros András: İgānyēs (*ē*-zö) kīajtāsī kīsszótár. Második, javított kiadás. Gondos BT. Bīcskā–Budapäst, 1999. 62-67. o.

d) Buvári Márta: Kīajtāsī szótár és útmutató 15 magánhangzóval. Bárczi Géza Kīajtāsī Alapítvány. Budapäst, 2001. 141-182. o. (Az *eē*-zäs ädđigī lägpontosabb, lägszakszērűbb összāfoglalása: közszavak; kērēsznāvāk; täljäs toldaléktár, azaz képzők, jälék, ragok, kötőhangok.)

[12.] Hälyēsän. È-jälölő äszköz. Tärmēkīsmärtätő. Kázirat (Szēr käsztettä: Mészáros András). Azóta mēgjälänt a Bárczi Füzäték V. tagjaként 2006-ban.

[13.] Tompa József: Ègy hangnyi ingadozás — és amī mögöttä van. Anyanyálvī olvasókönyv. Gondolat, 1976. 60-70. o.

[14.] **a)** Buvári Márta: Kīajtāsī szótár és útmutató 15 magánhangzóval. Bárczi Géza Éertēkörző Kīajtāsī Alapítvány. Budapäst, 2001; **b)** Papp Färānc (Szēr käsztettä): A magyar nyálv szövägmutato szótára. Akadémiai Kiadó, 1969 (Älső kiadás); **c)** Mészáros András: Szókättösök és szöhármasok tő- és toldalékos szavakból. Adattár. Kázirat. Mēgjälänt a Szēp bäsäd lämāzēn 2007-bän.

[15.] Pais Däzső: Szēr. Ègy szöszervzät szētāgazásai a magyarban és más finnugor nyálvákban. Nyálvtudományi Ärtākzäsök: 30. sz. Akadémiai Kiadó, 1962

[16.] Lásd a 12. hivatkozást!

Mëgjälänt: **II. ägrï kïäjtäsï konferencia. 2005. október 22.** 123-132. oldal. ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE AGRIENSIS. NOVA SERIES TOM. XXXIII. SECTIO LINGUISTICA HUNGARICA. REDIGIT ÁRPÁD ZIMÁNYI. EGER, 2006
